

önmagát, az áradó, fényes szavakban tobzódó fanyaran lírai Faludy Györgyöt sem. A kötet egy-egy darabja (*A paradicsom*, Ó-breton templomének, *Háborús veszély idején*, gót templomének s az ismeretlen szerzőktől származó koldus barátok éneke és vándorszínészek karácsonyi éneke) szerencsés és kiváló találkozásai a műfordító alázatának s a műalkotó ihletének. Minden szavuk oly zengőn és pontosan cseng, mint ha eredetileg is magyar nyelven íródtak volna. A szegények és veszéllyel küzködők, az elnyomottak Jézusához zengenek ezek a versek s olvasásuk közben szinte nem is tudjuk: Faludy György vagy Szent Ágoston kiáltja-e e szavakat:

*Mit uszítod hű szarnok,
reám, véreb-seregéd?
Nagyobb minden gyűlöletnél
szívemben a szeretet*

*Táncban, kínban, börtönökben
hütyögdat nevetem...*

s ez nem csupán Szent Ágoston és Faludy György érdeme, de a kor bűné is, amely ismét oly aktuálissá és fájdalmasan szükségessé tette a vértanuk lobogó hitvallását. (H. L.)

BIRÁLATOK

IRÓK HALÁLA

Meghalt Unamuno...

Meghalt Barbusse...

Gorkij...

D'Annunzio...

És meghalt nemrég Kuprin is. És azok, akik Gorkijt a külpolitikai események rovatába tett távirat-töredék formájában temették el, Kuprint a fájdalom és méltatás szavaival bucsuztatták. Az irodalmi közvélemény — a sajtó irodalmi rovata, amely alig ismerte Korolenkót, nem veszi észre Bert Brechtet és nem értesült Tucholskyról vagy Roger Martin du Gardról, megemlékezett mégis Alexander Kuprinról.

Ebben talán a kiadók is hibásak, akik elhanyagolják az orosz klasszikus irodalmat és százezres példányokban nyomják Kuprinak a régi odesszai prostitúcióról szóló nem éppen nagy és nem is fontos regényét.

De talán egyébről is szó van: Kuprin 20 éven keresztül *menekült*, a hazájában uralkodó rendszer ellenfele volt. De az orosz emigráns sajtó valósággal elhallgatta mégis a nagy írónak a halálát. Ez talán azért történt, mert Kuprin halála előtt visszatért hazájába, megtagadta 20 éves működését és hazájába érkezve nyilatkozatokat tett: hogy csodálja az ország mai fiatalságát... Ezen mit sem változtat az, hogy a mai orosz sajtó viszont szintén majdnem minden kommentár nélkül jelentette az eseményt.

Mindezeknek — a nyugati sajtó különös figyelmének és az oro-

szok hidegségének ebben az esetben — más okát kell találnunk és el kell fogadnunk, hogy mi, Európa nyugata, ennek az írónak a halálánál egyébre gondolunk: egy irodalmi korszak, egy irodalmi nemzedék halálára, a Miklós cár idejébeli liberális orosz irodalom elmulására, melyet viszont maguk az oroszok (a menekült fehérek éppugy, mint a vörös otthonmaradottak), régbefejezettnek, eltűntnek, elfelejtettnek tudnak.

*

Igen, nincs szó a prostitúcióról szóló regényről és Kuprinról. Arról van szó, amit ezek számunkra jelentenek.

Ő maga mondta, állítólag, amennyiben hihető, a Nouvelle Littéraire irodalmi intimítások-rovatának:

— Az én eredetiségem talán abban rejlik, hogy bevezettem az orosz regénybe a francia regényírók módszerét.

Mások azt tudják be Kuprin érdeméül, hogy mint Zola és Flaubert, fanatikusa volt a valóságnak, a dokumentációnak.

A „módszer“ — vagyis a realista látásmód és realista alapozása a regény építményének — ez részben valóban a francia történelmi valóságírók és emberi valóságkutatók mestereitől, Flauberttől, Maupassantól, mindenekelőtt Balzactól és Zolától származik, amint ezeknek hatása érezhető az orosz liberálisizmus más realistáinál is: Korolenkónál, Arcübasevnél, a „nihilista“ Csehovnál, a „tösgyökeres“ Buninnál. De ez a hatás mégis csak valami *kívülről*, helyesebben *felülről* jövő: mint a növényre öntözött víz. Az orosz realisták tápláló talaja mégis orosz talaj volt: a régi cári világ felbomlása és az az éles társadalmi összeütközés, amely az akkori orosz nép kolosszusát mozgásba hozta és az intelligenciát kényszerítette, hogy tekintetét „lefelé“ — a *valóság* felé fordítsa. És az a gyökér, amellyel ez az irodalom talajába fogózik, szintén inkább orosz volt, az orosz realizmus hagyománya: *Tolstoj Leo*.

*

„Regényeim és elbeszéléseim főhőse — mondta Tolstoj — akit lelkem minden erejéből szeretek, akit igyekeztem teljes szépségében visszaadni, és aki mindig szép volt, szép maradt és szép lesz — a *valóság*“.

De ugyanakkor Tolstojnak, akit az egész újabb nemzedék bálványozott és követett, elég rossz véleménye volt a nyomán haladókrol. Csehovnak, akit összes írótársai közül még legtöbbször becsült, egyszer a fülébe sugta: „*Amde* az Ön darabjai mégis rosszok. Shakespeare gyöngé drámairó volt, de Ön még gyöngébb“. Andrejev Leonidról azt írta: „Amikor olvasom, mintha folyton ijesztene engem — de én nem ijedek meg“. Mondják, hogy valamivel jobb véleménnyel volt Gorkijról és Kuprint megkimélte, mert tegyalább is becsületesnek tartotta. Ki tudja...

Mindezek valósággal térden állottak Tolstoj nagysága előtt és összetörten hajtották meg fejeiket annak a sirja előtt, aki a valóságnak, a társadalmi valóságnak igazi bajnoka volt. A Tolstojról írt visszaemlékezések, nekrológok és recenziók — és ilyen rengeteget írtak — mind holmi ünnepélyes, a valóság oltáránál tett fogadalmak.

Hogyan magyarázható mégis, hogy a valósággal való első nagyobb találkozásnál, a valóságnak a társadalmi átalakulások által való első nagy megnyilvánulásánál, ugyszólván mindezek az álmodói és imádói a valóságnak, ijedten menekültek, megtagadva és átkozva azt. Hogyan lehetséges, hogy egy *Bunin*, aki nem egyszer az orosz nép legjobb ismerőjének dicsérte magát, az átalakulások napjaiban irt feljegyzéseiben csak becsmérő szavakkal bír megemlékezni az orosz parasztról, katonáról és munkásról, akik előtte most már nem egyebek, mint testben és lélekben mocskos, „fizikailag kibírhatatlan“ bestiák és utonállók.

Hogy lehet, hogy Kuprin, aki elment falusi kántornak, pályaudvari hordárnak, földmunkásnak, pincérnek, levélhordónak, stb., csak azért, hogy „dokumentálódjék“ — amint mindezek akcióba léptek, rémülten futott el és 20 éven keresztül minden „dokumentációja“ ellenére nem volt képes róluk egy valamirevaló sort írni. És ilyen példa sok van még...

A válasz ezekre a kérdésekre nyilvánvalónak látszik: mert ugyanakkor, amikor „tekintetüket a nép felé fordították“, sőt „a nép közé mentek“ — ezek az alapjában polgári írók a népet *kívülről, felülről*, leghelyesebben: a *tuloldalról* nézték. Passzív tárgynak tekintették és nem látták meg, mint aktív elemet. És mindenekfelett nem voltak képesek elsajátítani: *álláspontját, világnézetét*.

Kivételt tesz Gorkij és néhány fiatalabb tehetség: Alexej Tolsztoj, Tikonov, Katajev és más hasonlók. De ezek mindig is holmi idegen elemeknek, vendégeknek számítottak abban az írónemzedékben, amelyhez tartoztak. Kuprin pl. paródiát irt Gorkijról, Bunin idézőjelben nevezi „zseninek“ és gúnyt űz belőle....

Ami Csehovot illeti, nem tudni, ő is hogyan viselte volna el az „összes értékek átértékelését“, ha nem halt volna meg már 1905 előtt. Ő sohase ment el hordárnak, sem kántortanítónak. Nem ment a „nép közé“. Apolitikus volt. Elszigetelten élte le egyszerű életét a Fekete tenger partjain. Az igaz, hogy amikor Peskov-Gorkijt az akadémiáról kiűzték, levelet irt:

„A múlt év decemberében értesítést kaptam A. M. Peskovnak az akadémia disztagjává történt választásáról és siettem Peskovot felkeresni, hogy elsőnek vigyem el neki az örömhirt és hogy üdvözöljem. Aztán valamivel később az ujságokban olvastam, hogy tekintve Peskovnak az 1035. számú t. c. alapján való elítéltetését, a választást semmisnek tekintik és ugyanakkor a közleményben az állt, hogy a közlés az akadémiától származik. Mivel én is disztagja vagyok az akadémiának, ez a közlés részben éntőlem is származnék. En üdvözöltem tiszta szivemből a megválasztottat és ugyancsak én jelentettem ki a választást semmisnek — ezzel az ellentmondással lelkiismeretem nem tud megbarátkozni. Arra az elhatározásra jutottam, hogy kérnem kell nevem törlését az akadémia disztagjainak névsorából. A. Csehov“.

Ugyancsak ő mondta egyszer:

„Meghal Tolstoj — és minden összeömlik“.

„Az irodalom?“ — kérdezte valaki.

„Igen, az irodalom is“ — felelte Csehov.

Minden, természetesen nem omlott össze Oroszországban Tolsztoj halálával. Mégcsak az egész irodalom sem. De az az akkori irodalom, a liberális realista, polgári irodalom, amelynek Kuprin, Bunin és más hasonlóak voltak a művelői, megkezdte haldoklását Tolsztoj halálával.

A halála ennek az irodalomnak — ezeknek az íróknak — a tolsztoji korszak végével kezdődik és a társadalmi átalakulásokkal beteljesedik. Mint realista irodalom főképpen azért pusztul el, mert fölülmulta a realitás, a valóság. Mert valójában ez az irodalom csak *félíg* volt realista és — minthogy a valóságot éppugy nem lehet kettévágni, mint az élő embert — egyáltalán nem volt az.

Igy múlnak hát ki az írók: amikor a jelen élő valóságával való kapcsolataik elszakadnak, szemeik elől eltűnik a jövőnek napfényes panorámája vagy, hogy egy prózaibb szóval éljünk: a *perspektíva*.

Vannak még írók, akik egy meg nem értő társadalom (emberek) által elhagyatottan, tőlük elszigetelten és általuk elfelejtetten tűnnek el, hogy aztán egy más társadalomban (más korban) rehabilitálják és igazolják őket. De ezek csak ideiglenesen halnak meg — egyáltalán nem halnak meg.

Nem mondhatjuk ezt a Kuprinokról és Buninokról. Őket a történelmi vizözöne fullasztotta meg, a tények áradata hazudtolta meg, állította félre, törte össze és temette el. Halottan éltek és holtak maradnak.

Menjünk be valahol egy orosz könyvtárba — vannak ilyenek Európában mindenütt, ahol orosz emigránsok élnek — és kérjünk egy Kuprin-könyvet. A könyvtáros csodálkozva fogja kérdezni:

— Kuprin? — És mégegyszer:

— Alexander Kuprin?

„Milyen ötlet!“

Kuprin? Néhány szám a könyvtár katalógusán... Ennyi.

(Köves Miklós.)

EGY KIADATLAN MAGYAR REGÉNY. Meg nem jelent könyvekről nem igen szokás írni, legfeljebb akkor, ha a készülő könyv tárgya vagy írója miatt olyan érdeklődésre tarthat igényt, mely indokoltá teszi az előzetes beharangozást. Ha most munkatársunk, *Déry Tibor* többkötetes könyvéről, mely évek óta jár kéziratban az írók között, mégis írunk, azért tesszük, mert kötelességünk hirt adni arról az életéről, amit számunkra ez a könyv jelentett. Viszont akkor is írni kellene erről a regényről, ha már napok múlva megjelenne, — amire sajnos, kevés a remény, — mert olyan kivételes írói alkotás, melynek mélységeibe, színes és gazdag szó és témaáradatába vezető nélkül, akár csak Proust műveinél, szinte lehetetlenség leereszkedni.

A könyv olyasmit ad, amit regénytől eddig még nem igen kaptunk: a társadalmi rétegek egymáshoz való viszonyának teljes feltárását. A regényben két réteg jelenik meg: a pesti nagypolgárság és az angyalföldi szegénység. A két réteg közötti különbség nincs kihagyott jelenetekben kiélezve, sőt, a két réteg nem is találkozik egymással, mert egy kitűnően megrajzolt értelmiségi a híd közöttük. A két réteg regénye így párhuzamosan folyik egy nagypolgári család és egy